

Bidrag till kulturmiljövård i Örebro län 2010

Varje år fördelar Länsstyrelsen statliga bidrag till kulturmiljövård i länet. Det rör sig om vård av och information om kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och kulturmiljöer.

Bidraget

Bidraget till kulturmiljö är en värdefull möjlighet för Länsstyrelsen i Örebro att stödja ägare och förvaltare av kulturhistoriska miljöer runt om i länet i deras vård- och bevarandearbete. Bidraget kan också användas för att sprida kunskap om kulturmiljöer till länets innevånare.

De medel Länsstyrelsen har att fördela räcker inte på långt när till de behov som finns. Därför har en strategi tagits fram för att vara vägledande vid fördelning av bidragen. Denna strategi är också ett pedagogiskt hjälpmedel för att förklara hur vi prioriterar vid bidragsfördelningen och varför. Bidragsstrategin finns på Länsstyrelsens hemsida:

<http://www2.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/bidrag-till-kulturmiljovard/Pages/bidrag-till-kulturmiljovard.aspx>

Under 2010 fördelades totalt 10 085 000 kronor till olika projekt och satsningar i Örebro län. Några av de viktigaste presenteras i denna skrift.

Bidrag till vårdinsatser

Byggnadsvård

Byggnadsvården är den största posten och 2010 fördelades drygt 4 miljoner kronor till olika byggnader i länet. Nedan följer några exempel på hur vi arbetat med några vårdobjekt under året:

Stripa gruva är en ur nationellt perspektiv unik anläggning. Länsstyrelsen inledde under 2006 en omfattande restaurering av gruvmiljön. Utöver vårdarbetet kommer insatser ske för att på sikt utveckla området som såväl besöksmål som en plats för verksamheter av olika slag. Stripa kommer att vara länets enskilt största bidragsobjekt under ett antal år framöver. Genom de många nya frågeställningar som arbetena väcker, har arbetet en metodutvecklande prägel. Särskilt viktigt är att lösa de många problem som finns kring tillgängliggörande av en miljö som innehåller många riskfaktorer. Erfarenheterna rörande antikvariskt inriktad restaurering av betongkonstruktioner dokumenteras noggrant och avsikten är att de skall spridas i en handbok riktad till byggare, projektörer och antikvarier. Insatser görs också för att stärka anläggningen som besöksobjekt.

Under 2010 har arbetena med att reparera betongskador, fönster m m på den stora gruvlaven fortsatt. Vidare har renovering av den så kallade sligutlastning påbörjats. Även här åtgärdas betongskador, fönster och tak.

Foto: Estrid Esbjörnsson

Viby prästgård, som går under namnet Lundby prästgård har legat på samma plats sedan 1500-talet. Den södra flygeln kallas för Lundby gamla prästgård. På dess plats stod en äldre prästgårdsbyggnad som brann ned 1793. Den nuvarande byggnaden är troligen byggd strax efter branden. Den förlorade sin funktion som bostad för kyrkoherden på 1820-talet då den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes. Den fungerade som arrendatorsbostad fram till 1925, medan den därefter bara använts sporadiskt. Eftersom den stått oanvänd och orörd under så lång tid finns ovanligt mycket av den gamla interiören bevarad; tapeter, dörrar, fönster, eldstäder m m. Viby församling har ambitionen att renovera huset på ett mycket varsamt sätt. Genom församlingens initiativ påbörjades renoveringen under 2010 i form av ett byggnadsvårdsläger i samarbete med Svenska byggnadsvårdsföreningen. Förutom lägerdeltagarna var kyrkoherden, andra medlemmar i församlingen, lokala hantverkare, lokala entreprenörer, Viby Hembygdsförening med flera engagerade i restaureringsarbetet. Flera olika arbeten genomfördes; fönsterrenovering, målning, lagning av timmer, demontering och uppmurning av kakelugnar, arbeten med köksspis- bakugn, putslagning, lagning av papptak, spänning av nytt papptak med mera.

Gården Svepartorp ligger sydost om Ställberg, högt belägen med utsikt över skogarna västerut. Dess historia går tillbaka till 1600-talet och huvudbyggnaden har varit obebodd ända sedan 1900-talets början. Bostadshuset är mycket välbevarat, med t.ex. ett flertal ursprungliga tapeter och schablonmålningar samt snickeriarbeten av ovanligt hög kvalitet. Restaureringsarbetet, som sker med hög antikvarisk ambitionsnivå, påbörjades 2006 och har slutförts under 2010. Arbetena har omfattat komplettering av underlag, konservering av målningar och tapeter, samt kompletterande målningsarbeten.

Gården förklarades som byggnadsminne under 2010 och det är ägarens avsikt att öppna bostadshuset för visningar.

Den f.d. tändrörsfabriken i Nora ligger i ett litet spännande och välbevarat industriområde vid Hagbyån i Nora. Här finns industribyggnader efter Nora bryggeri, Nora sågbladsfabrik och Nora tändrörsfabrik bevarade. Byggnaderna speglar en period från slutet av 1800-talet fram till omkring 1950. Nora kommun, genom Nora Utveckling AB, är inne i en process att omvandla det gamla industriområdet till ett område för småföretag och offentliga verksamheter med inriktning på hantverk, konst och kultur. Redan har flera företag verksamhet på platsen. Den här aktuella byggnaden avses användas för whiskyframställning. Arbetena 2010 syftade bl. a. till att bevara takmaterial och andra tidstypiska detaljer.

På ett stort antal byggnader i *Pershyttans kulturresevat* och vid *Nora station* har ett omfattande arbete med renovering av fönster genomförts. Som ett arbetsmarknadsprojekt har en fönsterrenoveringsverkstad upprättats, där man har börjat att systematiskt arbeta sig igenom i stort sett samtliga fönster inom byggnadsminnet Nora veteranjärnväg och Pershyttan kulturresevat, vilka båda förvaltas av länsmuseet.

Under 2010 har projektet *Hus med historia* genomförts. Det är en nationell satsning på vård av hembygdsrörelsens byggnader. I Örebro län har angelägna takarbeten kunnat genomföras på byggnader på Hallsbergs, Tiveds, Kumla och Gällersta hembygdgårdar. På alla platserna anordnades särskilda byggnadsvårdsdagar där besökare kunde följa arbetena och få information om vård av äldre byggnader

Foto: Örebro läns museum

Bidrag till forn- och landskapsvård

Drygt 3 miljoner kronor har gått till forn- och landskapsvård. Fornvårdsobjekten är i högre grad uppbyggda av långsiktiga vårdåtaganden och de har prioriterats ungefär lika som tidigare år.

Länsstyrelsen genomförde 2004–2005 en översyn av länets fornvård, vilket resulterat i ett fornvårdsprogram där ett 40-tal fornlämningar årligen vårdas enligt vårdplan med medel från kulturmiljövårdsanslaget. Syftet med vården är att göra fornlämningarna tydliga och begripliga för besökare. De kulturhistoriska värdena ska tas tillvara och utvecklas så att fornlämningarna förmedlar en upplevelse och berättar något om länets historia. Länsstyrelsen avser att successivt utvidga fornvårdsprogrammet med nya vårdobjekt som har ett högt upplevelsevärde, men som också representerar lämningstyper som inte finns eller är ovanliga i fornvårdsprogrammet. En bättre geografisk representativitet eftersträvas också. På så vis bidrar Länsstyrelsen till att skapa en bredare historieskrivning.

Nya vårdplaner för vårdobjekten tas fram i nära samverkan med Länsstyrelsens naturvård. Det innebär både ett effektivt resursutnyttjande och att en god avstämning sker så att vården kan utföras så att både biologiska och kulturhistoriska värden hanteras på ett bra sätt.

Under 2009 utökades fornvårdsprogrammet med objektet *Skrekarhyttans hyttområde*. Här har insatserna fortsatt under 2010 med konservering av kvarstående murar, framtagande av vårdplan och informationsmaterial. Som ett resultat av insatserna arrangerades i somras ett spektakulärt och välbesökt arrangemang med teater, musik, suggestiva ljuseffekter m m i och kring hyttlämningen.

Klosterlämningen i *Ramundeboda* är genom sitt läge i anslutning till E 20 välbesökt. Vägsträckningen sammanfaller med den medeltida Eriksgatans och Antonitermunkarnas kloster i Tiveden var under 1400-talet en viktig rastplats, på gränsen mellan Svea- och Götaland. Sedan 2008 pågår en omfattande och mycket välbehövlig restaurering av anläggningen. Under 2010 har arbetena med den s.k. Dubbelkällaren i det närmsta avslutats. Den var tidigare igenvuxen och svår att uppfatta, men nu är den betydligt tydligare och mer lättbegriplig. Genom arbetena i Ramundeboda har delvis ny kunskap om lämningens spännande byggnadshistoria (brukskvalitéer, bränning av kalk och tegel m m) kommit fram. Laxå kommun har under året påbörjat ett projekt för att utveckla platsen för publik verksamhet i samverkan med flera olika parter som har anknytning till den.

Information och tillgängliggörande

För att göra kulturarvet angeläget för alla och för att det ska uppfattas som en användbar resurs räcker det inte att enbart vårda och bevara det. Det är lika viktigt att arbeta för att kulturarvet görs begripligt och tillgängligt. Under 2010 har nästan 2 miljoner kronor av kulturmiljöanslagets använts för sådana insatser.

Den största delen, en dryg miljon kronor, har gått till den s. k. *Bergslagssatsningen*. Det är ett samarbete mellan länsstyrelserna i fem bergslagslän i syfte att utveckla Bergslagen som kulturhistorisk och turistisk region inom nätverket "Bergslagen – kultur och turism". En sådan bred kraftsamling hade aldrig kunnat genomföras i bara ett län. För de "bergslagshistoriska centrumen" i vårt län, Stripa, Nora/Pershyttan och Degerfors bruksort, har samarbetet i nätverket varit mycket givande – inte minst genom den inspiration som ges från andra likartade platser. Inom Bergslagsatsningen sker också en betydande samverkan utanför traditionella kulturmiljösektorn. I workshops och inom särskilda temasatsningar (Måltid & trädgård, Konst, Modernismens arkitektur m fl) har nya samverkanspartners inom kultur, turism och näringsliv engagerats i arbetet med att stärka Bergslagen med utgångspunkt från dess industrihistoriska kulturmiljövärden. Genom att Bergslagssatsningen sökt och beviljats stöd från EU:s strukturfonder samt att även från berörda regioner/landsting har en mycket god uppväxling av medlen från kulturmiljöanslaget kunnat ske. Den totala budget under åren 2008-2011 är ca 23 miljoner kronor, varav mindre än hälften utgörs av medel från kulturmiljöanslaget.

En av de viktigaste konkreta insatserna som skett genom Bergslagssatsning i Örebro län är det nya besökscentrum som invigdes under 2010 i den f.d. gruvstugan vid *Stripa gruva*. Här har man med en genomtänkt pedagogik och ett synnerligen väl valt formspråk lyckats förmedla både kunskap och platsens särskilda karaktär.

Besökscentrumet har kommit till genom en samverkan, både ekonomiskt och i själva genomförandet, mellan Bergslagssatsningen, Länsstyrelsen, det kommunala museet och det kommunala ägarbolaget. Under hösten 2010 har dessutom Lindesbergs kommunala museum flyttat in i den f.d. gruvstugan i omedelbar närhet till besökscentrumet. Det innebär att platsen är ”bebodd” och möjligheterna till öppethållande av den ökar mångfald. Som grädde på moset utsåg Svenska Industriminnesföreningen under 2010 Stripa gruva till Årets industriminne!

En satsning på *förbättrad skyltning av kulturmiljöer* i länet har pågått sedan 2005. Sedan 2009 drivs arbetet av Länsstyrelsen i egen regi. Det utförs av en antikvarie/informatör som också har till uppgift att arbeta med motsvarande skyltar för länets naturreservat. Denna kombination ger många samordningsvinster och säkerställer att informationen i båda typerna av miljöer beaktar både natur- och kulturmiljövärden. Under året har vi även arbetat lite extra med tillgänglighetsfrågan inom skyltningen. Vid en plats (Tångeråsa kyrka) anpassades skyltarna, inte bara för barn och personer med nedsatt rörelseförmåga (lättlästa, illustrerade skyltar i lämplig höjd för barn/rullstolsburna), utan även för personer med nedsatt synförmåga/blinda. Genom att skyltprojektet beviljats s.k. projektstöd har det kunnat bedrivas med 50 %-ig medfinansiering genom inom Landsbygdsprogrammet.

I projektet *Husen berättar* har Örebro läns museum arbetat tillsammans med skolungdomar med några utvalda kulturmiljöer i Örebro. Ungdomarna har stimulerats att reflektera över dem och vidareförmedla sina tolkningar av dem.

Kunskapsunderlag

Under 2010 har det åter varit möjligt att arbeta med kunskapsuppbyggande projekt med stöd av anslaget för kulturmiljövård. Drygt 400 000 kronor av anslaget har använts för detta ändamål. Tyngdpunkten har legat på arbetet med några av länets utpekade områden av riksintresse för kulturmiljövården. Fördjupade riksintressebeskrivningar har tagits fram områdena Rosta, Baronbackarna och Karlslund i Örebro kommun samt för det till ytan omfattande riksintresseområdet Drumlinområdet i Lekbergs, Hallsbergs och Kumla kommuner.

I anslutning till arbetet med de fördjupade riksintressebeskrivningarna för Rosta och Baronbackarna har en särskild satsning gjorts för att tillgodose barnens rätt till delaktighet i beslut som rör deras miljö och deras rätt till kulturella uttrycksformer och att lyfta fram alternativa/nya berättelser kring kulturmiljöer. Riksintressebeskrivningarna har därför bearbetats till lärarhandledningar i samverkan med Örebro läns museum, Örebro kommun, skola och fritidsverksamhet och Örebrobostäder AB. En skola och en fritidsgård i områdena kommer under 2011 arbeta med utgångspunkt från detta material. Resultatet av detta arbete kommer sannolikt att återverka på framtida arbete med information kring dessa riksintressen. Intervjuundersökning pågår också som ett led i en vidgad medborgardialog kring de båda riksintresseområdenas kulturmiljövården.

Kunskapen om kulturmiljövården längs länets vattendrag är mycket bristfällig. Eftersom vattendragen varit en viktig resurs för oss människor under hela vår historia finns det många historiska spår i och omkring dem. Det kan vara alltifrån stenåldersboplatser till hyttlämningar, kvarnar och kraftverk. För att kunna bedöma eventuella skador vid nutida användning av vattendragen och för att kunna prioritera bevarandeinsatser är det viktigt att ha god kännedom om vilka lämningar som finns längs länets älvar, åar, och sjöar. För att förbättra denna kunskap har inventering av kulturlämningar längs några älvar genomförts under 2010.

Kontakt:
Kulturmiljövård
Länsstyrelsen i Örebro
701 86 ÖREBRO
019-10 30 00
<http://www.lansstyrelsen.se/orebro>

Länsstyrelsen Örebro län

Postadress	Besök	Fax	Internet	E-post	Tfn växel
701 86	Stortorget 22	019-19 30 10	www.lansstyrelsen.se/orebro	orebro@lansstyrelsen.se	019-19 30 00